

ERDÉLYI MÚZEUM

XVIII. kötet.

1901.

III. füzet.

A millennium századában Erdélyben kihalt főúri családok s visszaemlékezés végső sarjai szereplésére.

(Második közlemény.)

IV. Pusztúl az arisztokrácia

Mielőtt az e czímen szárnyra bocsátott riadó tárgyalására tértem volna, hogy tartalmát kellő mértékre szállítsam, szelőztettem, hogy magyar s különösen erdélyi szempontból a főrangúakhoz a nagyobb nemesi családokat is számítjuk; kimutattam vezérlő szerepöket a társadalmi és politikai téren, felmutatásával a még élő családoknak, kik eddig is vezettek, s hivatva vannak a vezetést folytatni. Most a midőn a riadalom tárgyára térünk, a nélkül, hogy a politikai lapok hangja jogosultságát kétségbe vonnók, e téren hol, — haszintén emlék- és életirási alakban is — a történetírást szolgáljuk, azt az egyet sajnosan bár, de aláírjuk, hogy főúri családaink számban pusztúlnak.

Hogy pusztúl velök a szellem, porlik alattok a föld, inkább politikai és közgazdasági kérdés, mint történetírási. A szellemre nézve, Erdély megelégedéssel tekinthet a szerepre, mit Erdély fiai az irodalom és politika terén, vegyűk az Akadémiában és parlamentben, visznek. A földbirtokot véve, azon eredményre kell jutnunk, hogy nagy családainknak nem annyiban czímes része, mint a főnemesi családok lába alól porlik a föld.

Hogy arra mutassunk, mire a megdőbönt közszellem első tekintete esik, vegyűk, az arisztokrata családok kastélyaira, s hogy úgy czímezzük, kolozsvári főúri palotáira: úgy kell találnunk, hogy ha az első kategóriában jött is elő, de az utólsóban alig jött elő hanyatlás. Ha jött, oka, hogy Kolozsvár többé nem politikai fővárosa Erdélynek. Csakis társadalmi központja. Csak is várkastélyainkat véve, a gr. Bethlenek alsórákosi, bethlenszentmiklósi, bethleni,

bonyhai, keresdi, küküllővári, radnóti —, a gróf Bánffyak bonezidai, gyalui, válaszfúti —, a gr. Béliak uzoni —, a gr. Hallerek fehér-egyházi, kerelőszentpáli —, a Kemények gáldi, gerendi, vécsi —, a gr. Kornisok szentbenedeki, — a gróf Mikések marosújvári —, a gr. Telekiek geryeszegi, paszmosi —, a gr. Toldalagiak szentdemeteri —, a br. Wesselényiek drági, hadadi, zsigó, a forradalomtól kimenekült kastélyai kevés kivétellel az utódok kezében vannak. A legnagyobb pusztulás a radnóti Bethleneknél történt. A mi kiporlott is, magyar kézbe esett. S ha Kolozsvárt szétnézünk: a forradalomra lejtött Bánfi, Bethlen, Bornemissza, Esterházi, Gyulai, Jósika, Kemény, Mikes, Nemes, Paget, Radák, Rhédei, Teleki, Zeyk, Wesselényi bárók, grófok utódai most is tartják posztójukat, vagy azok utódai kezében vannak. Ha nyárban nem is, de télen kedvenc lakóhelyük. Mindezen biztató kilátások mellett is, a végeredmény, az a közszellem, mi Boeszkai, Bethlen, a Rákócziak nyomán keletkezett, az a nemzeti hitvallás, kié a föld, azé az ország, dicsőség és hatalom, méltán hozta riadalomra a sajtót, a midőn látja, hogy éppen az első sorokban foly a pusztulás, azok között, kik lobogója alatt ősidőktől küzdenek. Mert számban, csakugyan pusztul az arisztokraczia.

Szám tekintetében azonban nem annyira az arisztokraczia, mint a nemesség felsőbb rétege pusztul. Pedig, hogy a Székelyföldet ne említsük, mily nemes szerepet vitt a nemesség megyéinkben. Különösen Hunyadban, Belső-Szolnokban, Küküllőben és Tordamegyében. A családok felosztották a megyei tisztségeket magok között atyafiságosan, birtok arányában, mint közterhet, mert a fizetés-reprezentálásra sem volt elég.

Kihaltak vagy nem hallatnak magokról azon családok közül, kik a 48-iki országgyűlésre még mint királyi hivatalosok regalist kaptak: az impérfalvi Balázi, nagyvárad Baranyai, homorodszentmártoni Bíró, berivói Boér, nagyajtai Cserei, balázsfalvi Cserényi, s.-szentgyörgyi Daczó, nagyajtai Donáth, borbátvizi Farkas, hilibi Gál, homorodszentpáli Gedő, Jablonczai, karánsebesi Juhász, nagybaczoni Keresztes, paniti Nagy, radnótfái Nagy, barátosi Szabó, szenttamási Szalánczi, homorodszentpáli Szentpáli, szentháromsági Szeredai, tamásfalvi Túri, kövesdi Újfalvi ez ága, ötvenegyből 22.

A családok közül, kiket „Nevezetesebb családok“ című mun-

kámban, mint a millennium századában még szerepelt, kiemelkedet-
tebb családokat fölvettem, kihaltak, vagy nem szerepelnek: nagy-
pestyéni Alsó, szávai Almádi, borbátvizi Bája, belényesi Nagy,
nagybaczoni Bardócz, szentkatolnai Bíró, alsócsernátoni Bernáth,
bethleni Bethleni, esiki Bialis, koronavári Czák, esikszentgyörgyi
Czíkó, borbereki Csiszár, maros-koppándi Fosztó, friesi Fekete,
szederjesi Fronius, harezói Gátfalvi, borosjenői Hegyesi, kézdiszent-
léleki Hodor, felsőbükkii Horváth, magyardéllői Jármí, Kakucsi,
berkeszi Katona, borbereki Komáromi, borosjenői Korda, belényesi
Kosztá, altorjai Mike, oroszfái Mikó, marosgezsei Mohai, galgói
Rácz, ribiezei Ribiezei, enlaki Sala, szentmihályfalvi Szarvadi,
pogányváralyai Száva, küküllői Szentkirályi, nagyernyei Szócs,
aranyosrákosi Tötöri, alsócsernátoni Zámblér, kalotaszentkirályi Zámbo,
lossádi Zudor, bágyoni Váró, hogy többet ne említsünk.

A gyérülés annál sajnósb, mert nem importált elem, hanem
a haza földéből keltek ki. Van köztük, kinek soha sem ismerték
nemeslevelét; lejött mint tradíció, hogy ősfoglalás jogán szereztek
birtokukat.

V. A gróf és báró családok pusztulása.

Hogy mi, mennyi, mily arányban pusztult a millenium száza-
dában, annak mérlegelése végett, visszapillantást kell vetnünk arra,
mikor indult be Erdélybe a gróf és báró cím, hány grófi és bárói
család keletkezett.

A nemzeti fejedelmi kor esakis tudomást vett arról, hogy az
anyaországban ezímetes aristokrácia keletkezett. Csodaszámba
ment, a mikor a XVII. század elején egy Csáki gróf, s a XVII.
század végén Thököli, egy időre Erdélybe beszakadt. Ide a nemes,
nemzetes és vitélő s legfelebb tekintetes családok közé. Hol csak
a fejedelem nagyságos, s végül is, törvényhozás útján, csak is 11
nagyságos családdal mentünk az osztrák ház alá.

Erdélyi embernek a legelső grófi diploma 1685-ben jött, Teleki
Mihály részére, ki a hagyomány szerint kidobta az ablakon, vagyis
maga nem vette igénybe. A fejedelmi kor letűntével, 1696-ban,
három diploma jött, Apor István, Bethlen Miklós s Bánfi György
részére. Azután megindult az áradat. Úgy, hogy a mint félszázad
előtt számítottam, a forradalomig, 38 grófi, 54 bárói diploma jött

le. Mint az 1786-iki szabályrendelet megszabta, a gróf 3—4000, a bárói 2—3000 frt, a nemesség 1500 frt díjjal terhelve. Mi aztán a kedvet megesökkentette. Ezen létszámmal ment szembe a pusztulás.

A mennyiben a diplomák a birtok arányát is jelzik, fel kell említenünk, hogy Erdély a forradalom előtt magyar-, székely- és szászföldre oszlott, hét-hét megyével. A szászok kevésbé voltak fogékonyak ezen luxus iránt. Különbösen sem fejlettek ki köztük nagy birtokok. A gróf Hallerek, báró Bruckenthalok, Löwenthalok vették igénybe, mint nagybirtokosok bevonultak a magyar arisztokráciába; míg Seeberg, s a millennium századában keltkezett Bedeus, Sälmen, Rosenfeld bárók távol maradtak. A székelyeket, a mellett, hogy büszkék voltak primori voltukra, a birtokarány is visszatar-tartotta. Mégis igénybe vették az Apor, Daniel, Henter, Szentkereszti báró s a Béli, Kálnoki, Lázár, Mikes, Mikó és Nemes grófi családok. Mit elősegített az, hogy a kilencz darabból álló Felső-fejérmegye pár foltja beszögellert a székelyföldre, s ezen területre bevitte a donacziót. A többi diploma a magyar megyékre esett, a hol nagybirtokok fejlettek volt ki.

Már az első század, melyben a csillaghullás lefolyt, nagyban megapasztotta a kiemelt családok számát. Egy részük mindjárt az impetráló személyében, vagy az első nemzedékben kihalt; mi katonákra esett, azok hazavonultak. A millennium századára éppen fele, 48 gróf és báró család jött le. Ezekből futják még pályájukat az Apor, Bálintit, Bánfi, Bornemisza, Györfi, Josika, Kemény, Orbán, Szentkereszti, Wesselényi báró, — a Béli, Beáten, Esterházi, Heller, Kornis, Kuun, Lázár, Mikes, Nemes, Teleki, Toldalagi, Toroczkai és Wass grófi családok.

Ellenben kivonultak, letűntek, legalább az erdélyi ágba kihaltak az Alvinczi, Diószegi, Henter, Huszár, Jozsinczi, Miske, Nalánczi, Radák, Rauber, Récesei, Splényi, Toroczkai báró, s az iktári Bethlen, Bánfi, Csáki, Gyulai, Kálnoki, Karacsai, Kemény, Kendeffi, Mikó, Petki, Rhédei, Rindsmaul és Toldi grófi családok. Ez annyi, mint a millennium századára lejött és élő 23, s a millennium századában kihalt 25 grófi és bárói család. Azonban az élő családokhoz számít, hogy a báró Bánfiak egy másik ága lépett a letűnt gróf Bánfiak helyébe; a gróf Toldiak örökbe fogadás útján mint Toldi-Horváthok tovább élnek, ide számítanak a gróf Kemények örökö-

sei, Klebesberg, Spanochi grófok; s a bárók számát emelik a században kiemelt Nopcsa, Zeyk s a Petricsevich Horváth bárók.

Sajnos, hogy ezek a számítások nem rideg statisztikai számok, nem holt történeti adat számba vehetők, hanem hulló levelek az élő nemzet fájáról. Csillaghullás. Magfa-dőlés. Nemes sarjak, családok, ősi erények pusztulása. Pusztulása azon családoknak, melyeknek utolsó sarjai a millennium századában fölkellették az önbizalmat, emelték s személyesen megnyitották az első magyar nemzeti színházat, mint vándor patrioták bejárva a megyegyűléseket, felgyújtották az ősi erények tiszteletét, végigküzdötték a forradalmat, alapították az Erdélyi Múzeumot, s az Emkét.

Ha csak a geneologia tudás vágyának kívánnék eleget tenni, egyszerűleg felsorolnám: melyik családi névnek ki volt utolsó örököse, s mikor zárta be családfáját. De azt gondolom, hogy ha a jókról, ha szinte nem családfáról hullanak is sírba, nem tagadjuk meg jó emlékezetünket: ha a köztörténet múzsája nem is, de családjaink sírjánál a kortársak a visszaemlékezés azzal az érzelmével állanak meg, hogy minden ősi családdal egy koronás tölgy zuhan le, mely nagyobb viharoknak volt kitéve, s ha mégis megállta a vihart, nevének megadjuk a tiszteletet.

E gondolattal fogtam tollat. De sem magamat nem ringatom, sem másokat nem kívánok abban a nézetben ringatni, hogy a midőn kihalt főrangú családainkat fel kívánom sorolni, s az utolsó sarj néhány vonását följegyzem, a fennebbi gondolatnak eleget tennék. Mindenik család egy külön tanulmány méltó tárgya. A mit hozni akarok, nem egyéb, mint egy — mondhatni — kortárs tanúbizonyossága a mellett, hogy minden család kipusztulása nemzeti veszteség. Mint a római mondta: nincs időm röviden, — nekem nincs hosszasan írni. A mit hozok, csakis emlék- és életírási töredékek, adomák.

A) *A Bánfi grófok gubernátori ága.*

(Kihalt 1858. nov. 7.)

Még a múlt század folytán Erdély leggazdagabb, legelőkelőbb családja. Döntő szereppel Erdély újabb történetében s különösen a két gubernátor Bánfi György korában. Kissé tragikus befejezéssel.

A mostan élő grófi és bárói Bánfiak még a XV. században

szétváltak. A grófi ág a Báthoriakkal, Károlyiakkal házасodva jönnek le. Ez az ág is a XVII. században ketté szakad. Dénes az Apafi alatt lefejezett, alapítja a gubernátori ágot, testvére Zsigmond alapítja a báróit: azt az ágot, mely korunkra lejőve, a majorátusokat alkotó b. Bánfi Albert utódaiban megy tovább; míg a másik ág Bánfi Miklós személyében gróffá lesz. A gubernátori ág javaiban az élő bárói és grófi ág osztozott.

A gubernátori ág alapítója, Bánfi *Dénes*. Tragédiája történetünk egyik tragikus mozzanata, a nemzeti fejedelemség végszakából, hol a török és osztrák párt egymást megsemmisíteni igyekezik. Bánfi Dénes mint osztrákpárti jut vérpadra, 1674-ben.

Fia I. Bánfi György († 1708 nov. 13.) az Apafiak után Erdély első gubernatora, főkörmányzója, 1696 febr. 23-áról grófi rangra emeltetett. Már atyja Bánfi Dénes, mint Apafi fejedelem sógora sok birtokra tesz szert. Bánfi György már Erdély legnagyobb birtokosa, főura. Dézsi Lajos Misztótfalusi Kis Miklós életíratában kapzsi, jog, törvényt, igazságot nem tisztelő, lakomákat szeretőnek festi, ki örömösebb foglalkozott vadászattal s udvari bolondjával, mint a közügyekkel (107 l.). E színezésre a következő eset adta az alkalmat. Kis Miklós akadémiákra ment Amsterdámba, megtanulta a könyvnyomtatást, híres betűmetsző és betűöntő lett, kinyomtatta ott a Bibliát, a Zsoltárokat; a hogy hazajött, különösen Teleki Mihály pártfogása mellett, Kolozsvárt nyomdát alapított. Orthographiai újításaiért sok ellensége támadt; saját védelmére „Mentség“ czimű röpiratot ír, melyben többek közt gubernator Bánfi Györgyről megemlékezve, czélzást tesz, hogy neje bálványosváraljai malmából kiforgatta, végül is annak fele hasznát neki ígérte, s utánvetette, mindazonáltal, nem tudja, honnan vagy, hogy majd esztendeje leszen, hogy onnan csak 25 véka buzát adtaanak. A gubernator nem vitte sajtóbírótság elé, mi nem is volt, hanem mint főfő református ember, Kiss Miklós, mint papi rangban álló ember ellen, a zsinaton lépett fel, nem kisebbet követelt, mint hogy nyilvánosan ekklesiát kövessen, művének összes példányait megsemmítsék, írásban vonja vissza állításait, s azt nyomassa ki. S Kiss Miklós 1698 jun. 13-án megjelent a nagyenyedi zsinaton, ott a templomban a büntetést ki állotta. De életébe került, mert guttaütés s három évi élőhalottsága után 1702 márcz. 20 án meghalt.

Nevéhez fűződik a régi jó magyar világ utolsó lakodalmanak emléke, melyet e lapok szerkesztője a f. évi február 18-án az EMKE jelmezbálján a színház helyiségeiben lejátsszatott: szóban és képletekben, díszmagyarban. Azzal a kis különbséggel, hogy nem főzetett ezüst edényekben, mint Kálnoki Sámuel krónikájában (73. l.) följegyezte. De meg volt az előlköszöntő, menyasszony kikérése, nász-lakoma, menyasszonytáncz és bucsuztató, palotás és nászmenet.

A gyaluvári lakodalmat értjük, melyet 1702 nyarán gr. Bánfi György gubernator tartott Anna leányának, kit borosjenői gróf Székely Ádám vett el, fia az akkor nagyobb Zarándmegye nagy birtokosa Székely Lászlónak, kinek apja János. S a kinek Ádám fiában, a ki németből, francziából fordított, könyvtárát a vásárhelyi kollegiumnak hagyta, a család 1771-ben megszakadt. Még pedig úgy, hogy a mint a század elején járta, egy feltékeny olasz orvos bizonyos golyók nélkül bocsátotta ki házából.

Bánfi György fia, *György*, († 1735.) dobokai főispán.

Ennek fia, *Dénes*, Mária Terézia alatt, a más nagyok példáját követve reformátusból katolikus lett. Gyalui kastélyában lakott, legalább a szóhadgyomány onnan keltezi azt az adomát, hogy vadászat közben Pál gazda szőlőjébe vetődik, a gazda éppen metszi szőlőjét: bieskot vesz elő, ő is próbálja, de a legszebb termő galyak kárára. Pál gazda rá morgott. Ősszel megjöttek a csanádi hordók, kettőt Pál gazdának küldött, ki meghítta a jövő évre is szőlőmunkásának. Ennek fia

II. Bánffy *György* gubernátor, kinek gubrenátorsága, 1787—1822 között ép oly válságos időre esett, mint dédapjájé. Ez időkre esik az 1789-iki franczia forradalom, Napoleon császársága, az 1809-iki insurrectio, az 1811-iki pénzdevalvatio, az 1817—8-iki szűk esztendő. S az 1811-iki országgyűlésre következett az a korszak, mely Erdély alkotmányát mintegy felfüggesztette, adószedővel katona járt, s ujonezot kötéllel verbuváltak.

De kormányzósága idejére esik a nemzeti nyelv ébredése, Erdélyben az Aranka, később a Döbrentei irodalmi körének fel-lendülése; s különösen a kolozsvári nemzeti színház hosszas építése, 1821-ben megnyitása.

Gróf Bánfit azonban a legaulikusabb történezet sem vádol-

hatja azzal, mintha ezekben a nemzeti törekvésekben zászlót bon-
tott volna. B. Naláezi István, akkori gúnyvers gyártója szerint:

Hideg, fagyos, nagy úr, hazánk elefántja,
Hazánknak határit tapodja, nem szántja.

Neje Palm Josefa grófné. Ferencz császár, hogy akkori divat
szerint czímezzük, mert a magyar királyi czím feledékenységre ment
volt, s neje Carolina Augusta császárné, — kiról a kolozsvári
közkórház czímeztetett — az említett inséges években meglátogat-
ták Erdélyt. Augusta császárné, éppen a Bánfi palotában, nem
lehetetlen, hogy a ház szellemére czélozva mondotta egy bemutatott
erdélyi dámának: idegen nyelveket beszélni szép, de valakinek
nemzeti nyelvét nem tudni szégyen.

Nemesak az alkotmányra, a nemzeti nyelvre is szomorú idők
jártak. A főúrak családi nyelve német, mit a Dunántúli kasté-
lyok szele hajtott. Azonban a nemzeti irodalom felébredése fel-
ébresztette a nemzeti színügyet is. Aristokratáink fordították, irták
a színműveket, iskola végzett ifjak színtársúlattá verődtek, s Wes-
selényi Miklós, az idősb, a múlt század utolsó tizedében Mecena-
sukká állott be. Kolozsvárt akartak volna sátrat ütni, de gr. Bánfi
gubernátor s a gubernium német színtársúlat protektorává szegődött.
Abban az időben a színháztartási jog a városoknál volt, de a váro-
sok a gubernium alatt. Kolozsvár a magyar, a gubernium a német
színészet mellett. Színház még nem volt, a színház gr. Rédei László
házánál van, ki szintén német színügybarát. A magyar és német
társaság benne felváltva játszik, mindkettő bér mellett, de magyar-
nak a hónapok napjaiból vagy kevesebb jut, vagy a rosszabb napok
jutnak. Város, gubernium egyre torzsalkodik, a kolozsvári három
kollegium ifjúsága persze a magyar színtársaságok részén. Tünté-
tésre került. 1820. ápril 26-án, midőn főkörmányzó Bánfi György
nevenapja alkalmából a német társaság díszelőadást rendezett, a
színház ünnepi díszben úszott, a darab első felvonását lejátszották,
kezdeni akarják a második felvonást: hát Cortez Ferdinánd nincs
sehol, a sugókönyv a támláról eltűnt. Minden révezedésnek az lett
a vége, hogy más darabot vettek elő. Vegyes bizottság ült össze,
s ütötte a tettes nyomát. De a város és a közönség pártján volt,
végül is a tisztelettel jelentették, hogy kideríteni nem lehet. De
tán Bánfi is futni engedte. Magam is ismertem.

Így festik az emlékirók, de történetírói szemüvegen át Bánfi György gubernátor kedvezőbb világtításban tűnik fel. Abban a korban születik és nevedik, melyben a protestáns az udvar előtt gyanús, a katolikus annyi mint aulicus, az aulicus pedig inkább osztrák, mint magyar. Első érdeme, hogy a főkormányzóságot a Bucowoktól, Bruchenthaloktól magyar kézbe ragadta. Következett, hogy a bodzai vámnál beütött néhány töröktől annyira megijedt, hogy a guberniumot a szászok közül a magyarok földére indította. A mint Kolozsvárra megérkeztek, építette a mai Bánfi palotát, s a guberniumot itt felejteti segített. A palota építésével, mely sárfészken épült, hol a vásárosok kieresztő helye volt, megkezdette az úri paloták építését, elfogadásra szánt termekkel, titkos közlekedési alagútakkal ott a déli oldalon. S ezzel Kolozsvár óriási piacát színvonalra emelte, s érdeme, hogy az arisztokraczia fontosságát az udvarral felismertette.

Négy fiút hagyott maga után: György, Dénes, József és Ferenczet, de ott volt Bonczida, Válaszút, Gyalu, Örményes, Csánád s a többi tartozék. De az uradalmak összetartozandóságának, s a nagynevű Bánfi, a régi grófi ágnek hamar vége lett.

Dénes mint színiügybarát szerepel a kolozsvári nemzeti színház építése s megnyitása napjaiban P. Horváth Dániellel, s a város képviselőjével hármas intéző bizottságot képeznek. Neje b. Schilling Jozefa. Később Bécsben élt, 1854. jul. 5-én halt meg.

György, a legnagyobb fiú vezette be a hanyatlást. Mint ez ág minden férfia, ritka szép ember. Katonának nevelték. Mint ilyen az erdélyi 1809-iki nemesi insurrectionnak tábornoka. Mint gavallér katona költekezésnek adta magát, egy-egy kéjpohárért poharat töltött meg arannyal. Apja háromszor fizette ki adósságát. Először 150, azután 90, végül 80 ezer forintot. Mire atyja 1822-ben meghalt, a család mint tékozlót publikáltatta. A vége az lett, hogy 1832 egy hajnalán szederjes kárbonariját a Szamos partján, magát a habokban találták. Jóságai úgy meg voltak terhelve, hogy a család az öröklésről lemondott.

Utolsónak maradt *József*, ki a harminczes években gubernialis consiliarius, fogalmazója s helyette referense Bölöni Farkas Sándor. Szép magas barna férfi. Maga a nagyúri jószág. Nagy irodalombarát s könyvtár gyűjtő. A forradalom után ott élt bonczidai

kastélyában, tiz holdas park közepett, híres istállóval. Nagy gazdagságának csak gyönyörét, de hasznát nem látta.

Mint könyvgyűjtőről szárnyra kelt, hogy mint irodalmi ritkaságot nagy pénzen megszerzi Dávid Ferencz beszédeit, kis ív-réthen. A felgyűlt könyvek díszes bekötése iránt rendelkezik. A könyv sem negyedré, sém folio. A legénye negyedréttűek alakjába szánja, s a könyvkötő minden figyelmeztetése daczára negyedréttűre alakíttatni át rendeli. Megtörtént a prokrusteszi műtét, a könyv lábából néhány sor áldozatul esett.

A gróf parkjába indul, kezében a „Hunyadiak kora“ egy kötetével. „Vágd fel“, mondja legényének. A gróf elhelyezkedik, kéri a könyvet. Átnyújtják felvágva fidibusznak. S a szelid lelkű grófnak csak annyi megjegyzése volt: „Nincs nekem igazam, ha eselédemet nem változtatom“.

Mennyire vitte a gróf eselédei állandósítását. Valaki megtalálta jegyezni, hogy „egy kopogó fejére talán mégis igen sok ez a eseléség; hisz nincs egy embernek ennyire szüksége“. „Ha nincs nekem, van nekik szükségök reám, különben nem viselnék azt a liberiat“.

S végül is ez a személyzete iránt túlhajtott humanitásnak adta meg az árát. A forradalom utáni években, ha gazdatisztje, lovászmestere vásárnapokon belépett ebédelni a vendéglőbe, nyomában volt a czigánybanda. Tányérozásról szó sem volt, repültek a tizesek. Negyvenhétben megbámúltam híres istállóját, a Cézárt, mit akkor Bethlen Domokos kedvéért kivezettetett; s 1854-ben szomorúan láttam Fejérvárt, hogy viszik a szerb fejedelem részére. S jött Kolozsvárra a hír, hogy a nagyszívű grófot 1858 nov. 7-én, annyi eseléd mellett, halva találták, úgy, hogy személyzete is csak pár óra múlva tudta meg. A nagynevű család utolsó sarja így zárta be a Bánfi grófok gubernatori ágát. Nőtlen volt. Mint valaki megjegyezte, II. Bánfi György gubernator fiai részére már kifogyott volt az attikai só.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.